

Aanvullend
implementatieadvies
voor het gespecialiseerd
onderwijs

Adviesrapport

Juli 2025

2025, SLO Amersfoort

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

AN

9.8279.001

Auteurs:

Saskia de Jong

Cor Ottens

Postadres

Postbus 502

3800 AM Amersfoort

T (033) 4840 840

W www.slo.nl

E info@slo.nl

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting	5
Inleiding	7
1. Het gespecialiseerd onderwijs	9
2. Advies implementatie 2024	11
3. Aanvullingen voor het GO op het advies	14
4. Specifieke aandachtspunten voor onderdelen van het GO	21
5. Verdeling van de aanvullende middelen voor de implementatie in het GO	25
Bijlage	27
Bijlage 1 opdracht OCW	28
Bijlage 2 gesprekspartners en dekkingstabel	29
Bijlage 3 verwijzingen naar wetenschappelijke literatuur uit <i>Advies implementatie kerndoelen</i> uit 2024	30

Management-samenvatting

Het ministerie van OCW heeft SLO gevraagd om aanvullend advies te geven over de ondersteuning die nodig is voor een succesvolle implementatie van de (functionele) kerndoelen in het gespecialiseerd onderwijs (GO). Onder het GO verstaan we in dit advies: het speciaal basisonderwijs (sbo), speciaal onderwijs (so), voortgezet speciaal onderwijs (vso) en praktijkonderwijs (pro). Dit aanvullend advies bouwt voort op het algemene implementatieadvies uit 2024 en is gebaseerd op gesprekken met vertegenwoordigers uit het veld, wetenschappelijke inzichten en de expertise van SLO.

De kern van het advies is dat het GO in de implementatie van het geactualiseerde curriculum **volwaardig en gelijktijdig** moet worden meegenomen met het reguliere onderwijs. Dat vraagt om erkenning van de kracht én complexiteit van het GO. De sector is sterk in het bieden van onderwijs op maat, beschikt over relatief hoog curriculumbewustzijn en heeft veel ervaring met het ontwikkelen van eigen leerlijnen en materialen. Tegelijkertijd is de diversiteit aan doelgroepen, onderwijscontexten en uitstroombniveaus groot. Een uniforme benadering is daardoor niet werkbaar: succesvolle implementatie vereist **maatwerk**.

Voor leerlingen met een uitstroomrichting vervolgonderwijs kan het tempo van implementatie in principe gelijklopen met het reguliere onderwijs. Voor leerlingen met uitstroom naar dagbesteding of arbeidsmarkt, en voor zeer moeilijk lerende leerlingen en leerlingen met meervoudige beperkingen of een auditieve of visuele beperking, is **aanvullende ondersteuning** nodig. Dit geldt met name voor het ontwikkelen en toegankelijk maken van passend leermateriaal, toetsinstrumenten en leerlijnen. De huidige methodes zijn veelal ontoereikend; daarom pleit de sector voor aanvullend materiaal in plaats van volledige methodes voor het GO, met behoud van ruimte voor differentiatie en inclusie. Als de markt op dat punt faalt, ligt daar een taak voor de overheid. Het ontwikkelproces als geheel vraagt op elkaar afgestemde **leerlijnen** voor het GO. Faciliteer de sector om die leerlijnen voor een groot deel zelf te ontwikkelen.

Het GO is bereid en in staat om de implementatiekracht te leveren die nodig is, mits het de ruimte krijgt om voort te bouwen op de eigen professionaliteit. Een stevige inzet op **onderwijskundig leiderschap** is cruciaal om binnen elke school een aanpak te realiseren die past bij de context, het team en de leerlingpopulatie. Daarbij is **samenwerking** binnen de sector én met het reguliere onderwijs essentieel, zodat kennisdeling en gezamenlijke materiaalontwikkeling mogelijk worden.

Het advies benadrukt het belang van een **gedeeld en helder narratief** rond de bedoeling van de kerndoelen. Zeker voor functionele kerndoelen voor zml/mb en de kerndoelen Nederlandse Gebarentaal (NGT) is zorgvuldige communicatie en beleidsruimte nodig. Voor de implementatie van de NGT-kerndoelen in cluster 2-scholen wordt ruimte gevraagd om deze binnen de visie van de school vorm te geven, met tegelijk aandacht voor een aanbod voor leerlingen in het regulier onderwijs.

De sector onderstreept dat de implementatieopgave niet mag leiden tot een verdere afstand tussen regulier en gespecialiseerd onderwijs. Juist de inzet op gezamenlijke kerndoelen en gedeeld leermateriaal moet bijdragen aan het **bevorderen van inclusie**. Om dat mogelijk te maken is regie nodig op de toegankelijkheid van materialen en op het samenbrengen van initiatieven uit het veld. Programma's zoals GOpen kunnen hierin een sleutelrol vervullen, mits deze stevig worden gefaciliteerd.

Ten slotte vraagt het GO **ruimte en realisme** in het toezicht en de planning. Hoewel de ambitie is om in hetzelfde tempo als het reguliere onderwijs te implementeren, zijn er legitieme redenen waarom dit op onderdelen langer kan duren – bijvoorbeeld vanwege de latere beschikbaarheid van bepaalde (functionele) kerndoelen of vanwege de tijd die nodig is voor uitwerking in leerlijnen. Monitoring moet dan ook gericht zijn op voortgang in de implementatie, niet uitsluitend op meetbare opbrengsten.

Kortom, een volwaardige en inclusieve invoering van het curriculum in het gespecialiseerd onderwijs is haalbaar als het landelijke implementatieadvies wordt aangevuld met gerichte ondersteuning, beleidsruimte en regie op de randvoorwaarden die specifiek zijn voor deze sector.

Inleiding

Hoe verhoudt dit advies zich tot het oorspronkelijke implementatieadvies voor de kerndoelen, hoe is het aanvullende advies tot stand gekomen en hoe is het advies opgebouwd?

In mei 2024 heeft SLO het *Advies implementatie kerndoelen* aan OCW opgeleverd. Dit advies is tot stand gekomen aan de hand van gesprekken met stakeholders en verzamelde inzichten uit de wetenschap, aangevuld met de expertise van SLO. Het ministerie van OCW werkt dat advies uit in een plan en heeft in dat proces aan SLO een aanvullend advies gevraagd voor de implementatie van de (functionele) kerndoelen in het gespecialiseerd onderwijs (GO). Onder het GO verstaan we het speciaal basisonderwijs (sbo), speciaal onderwijs (so), voortgezet speciaal onderwijs (vso) en praktijkonderwijs (pro). Het pro benoemen we specifiek als dat van belang is en afwijkt.

Voor dit aanvullende advies is wederom met stakeholders gesproken, deze keer specifiek voor het GO (zie dekkingstabel in bijlage 2). In al die gesprekken is het *Advies implementatie kerndoelen* uit 2024 als uitgangspunt genomen en gingen we ervan uit dat dit advies wordt overgenomen en ook volledig van toepassing zal zijn voor het GO. De gesprekken gingen vooral over de vraag of er iets extra's of iets anders nodig is voor scholen in het GO.

Naast de input vanuit het veld hebben we opnieuw gekeken naar wetenschappelijke publicaties om te weten of er specifiek voor het GO aanvullende inzichten bestaan. Tot slot hebben we de opbrengsten van de gesprekken en de wetenschappelijke inzichten geanalyseerd en die aangevuld met eigen expertise.

Het *Aanvullend advies implementatie kerndoelen* richt zich op het onderwijs aan leerlingen op de scholen voor speciaal basisonderwijs (sbo), speciaal onderwijs (so), voortgezet speciaal onderwijs (vso) en het praktijkonderwijs (pro). Het gaat hierbij om ruim 4% van alle leerlingen in het funderend onderwijs in Nederland. De werkelijke groep is nog groter, omdat een aanzienlijke groep leerlingen met indicaties naar een school gaat voor regulier onderwijs. Het is niet exact bekend hoe groot deze groep is. Ook het onderwijs aan deze groep leerlingen is meegenomen in dit advies in het kader van inclusie.

OCW vraag SLO in grote lijnen om het volgende advies: 'Breng in kaart welke extra ondersteuning nodig is voor de implementatie van de kerndoelen binnen het gespecialiseerd onderwijs en praktijkonderwijs (zie bijlage 1). Geef een helder beeld van de behoeften en randvoorwaarden voor een succesvolle implementatie binnen geldende wet- en regelgeving.' In de randvoorwaarden geeft OCW aan dat het advies niet over de inhoud van de kerndoelen zal gaan en dat het GO in principe meeloopt in het plan zoals dat – op basis van het advies uit 2024 – wordt opgesteld voor het gehele onderwijs.

De gesprekspartners hebben in de interviews in een vrij brede zin over het gespecialiseerd onderwijs gesproken. De implementatie van (functionele) kerndoelen is één uitdaging voor het GO, maar er is natuurlijk veel meer waar in de ogen van de gesprekspartners verbeteringen mogelijk zijn. Hoe krijgt en houdt het GO voldoende kwalitatief opgeleide professionals, hoe ontstaat er ook voor het GO een goed functionerende leermiddelenmarkt, hoe ontstaat er in de aanloop naar 2035 beweging op de doelstelling van zo veel mogelijk inclusief onderwijs, etc. Deze onderwerpen zijn groter dan de implementatie van de geactualiseerde kerndoelen. Ze worden in dit advies zijdelings besproken, omdat ze deels voorwaardelijk zijn voor de implementatie van de (functionele) kerndoelen. Vanzelfsprekend hebben we in dit advies deze thema's niet in volle omvang behandeld.

Leeswijzer bij dit rapport

In hoofdstuk 1 schetsen we het GO in grote lijnen. Hoe divers en compleet is het onderwijs in het GO als je kijkt naar de leerlingen en de professionals, de organisatievormen en de verschillen in regelgeving? De kenners van het GO kunnen dit hoofdstuk overslaan.

In hoofdstuk 2 staan we kort stil bij het *Advies implementatie kerndoelen* uit 2024. Hoe kijken de geïnterviewden tegen dat advies aan? Wat zijn de sterke en zwakke punten vanuit het perspectief van het GO en in welke mate is dit advies afdoende om de implementatie van kerndoelen in het GO al in goede banen te leiden? Dit hoofdstuk is het vertrekpunt voor de aanvullende adviezen.

In hoofdstuk 3 bespreken we wat aanvullend voor het GO nodig is om tot een goede implementatie van de kerndoelen te komen. Waar knelt het en moet het net even anders dan in het reguliere onderwijs? Waar is iets extra's nodig? En waar liggen juist kansen voor het GO? Dit is het hart van het aanvullend advies.

In hoofdstuk 4 behandelen we een aantal specifieke thema's. Het gaat om onderwerpen die wel belangrijk zijn voor de implementatie van de (functionele) kerndoelen, maar daar voor een deel ook weer buiten vallen c.q. te groot zijn om in volle omvang te behandelen. Goed beschouwd zijn dit thema's die buiten het kader van de opdracht vallen.

In hoofdstuk 2, 3 en 4 staat aan het eind steeds een overzicht van de adviezen uit dat hoofdstuk, met daarbij ook voorstellen voor de belangrijkste actiehouders.

In hoofdstuk 5 gaan we in op de verdeling van de aanvullende middelen.

1. Het gespecialiseerd onderwijs

Over welke groep scholen/leerlingen gaat dit aanvullende advies? Daarbij ook aandacht voor het gegeven dat het gespecialiseerd onderwijs (GO) ingewikkelder is dan sommigen op het eerste gezicht denken.

De diversiteit aan leerlingen binnen het gespecialiseerd onderwijs is groot. Het gespecialiseerd onderwijs lijkt op het eerste gezicht georganiseerd in onderscheiden schoolsoorten en clusters, maar dat wil niet zeggen dat daarmee homogene segmenten bestaan om onderwijs voor te organiseren. De verschillende doelgroepen en uitstroomniveaus vervolgonderwijs, dagbesteding en arbeidsmarkt lopen door de schoolsoorten heen en ook binnen de schoolsoorten en clusters zijn er veel verschillen tussen leerlingen. Het individuele leerproces staat om die reden in het GO nadrukkelijker centraal dan in het reguliere onderwijs. Dit wordt voor iedere leerling vastgelegd in een ontwikkelingsperspectiefplan (OPP) en vertaald naar het onderwijs in de klas. In het GO is het afstemmen en inspelen op individuele leerbehoeftes belangrijk om leerlingen tot ontwikkeling te laten komen.

Voor dit aanvullend implementatieadvies is gesproken met vertegenwoordigers van het speciaal basisonderwijs (sbo), alle clusters in het speciaal onderwijs (so), het voortgezet speciaal onderwijs (vso) en het praktijkonderwijs (pro). Het pro is, evenals het speciaal basisonderwijs, geen vorm van speciaal onderwijs, maar valt onder het voortgezet onderwijs. Wel bedient het pro leerlingen met een IQ tussen 55 en 80 die een andere en meer praktisch gericht aanpak nodig hebben dan de reguliere leerroute. In dit aanvullende advies gebruiken we één term voor alle hierboven besproken vormen van onderwijs: gespecialiseerd onderwijs (GO). Dit is geen term met een wettelijke status. Daar waar het advies voor pro afwijkt of specificatie nodig heeft, benoemen we het apart.

Onderwijsprofessionals binnen het GO begeleiden binnen hun school en vaak ook binnen hun klas leerlingen op verschillende leerroutes, zoals geformuleerd binnen de zeven profielen in het landelijk doelgroepenmodel, en naar verschillende uitstroombestemmingen. Leerlingen hebben soms óók onderwijsbehoeften waarvoor de expertise binnen een ander cluster in het (v)so aanwezig is.

Het gespecialiseerd onderwijs kent clusters. Cluster 1 is voor onderwijs aan visueel gehandicapte kinderen dan wel meervoudig gehandicapte kinderen met deze handicap. Cluster 2 is voor onderwijs aan dove kinderen, slechthorende kinderen en kinderen met een taalontwikkelingsstoornis (TOS) dan wel meervoudig gehandicapte kinderen met een van deze handicaps. In cluster 3 wordt onderwijs gegeven aan langdurig zieke kinderen met een lichamelijke handicap, lichamelijk gehandicapte kinderen en zeer moeilijk lerende kinderen dan wel meervoudig gehandicapte kinderen met een van deze handicaps. Cluster 4 is voor onderwijs aan langdurig zieke kinderen anders dan met een lichamelijke handicap, zeer moeilijk opvoedbare kinderen en kinderen in scholen verbonden aan pedologische instituten. Veel scholen binnen het GO werken aan de hand van de zeven profielen van het landelijk doelgroepenmodel dat is ontwikkeld door de sectorraad GO.¹ Het model is een wegingskader gebaseerd op het IQ van een leerling, ontwikkelingsdomeinen, schoolse vaardigheden en ondersteuningsbehoeften. Aan de hand van dit model kan een school onderbouwd het potentiële eindniveau van leerlingen inschatten en de benodigde ondersteuning in kaart brengen. Het model werkt met vaste stappen.

1. <https://doelgroepenmodel.nl>

Een deel van de leerlingen, met name binnen cluster 1 en cluster 2, volgt onderwijs in het regulier onderwijs met ambulante begeleiding vanuit de genoemde clusters. Leerlingen binnen cluster 3 en cluster 4 krijgen vooral les op scholen voor speciaal onderwijs. Voor een zeer klein deel van leerlingen uit cluster 4 en een klein deel van de leerlingen uit het sbo (onderwijs voor leerlingen met leer-, gedrags- of opvoedingsvragen) geldt dat zij na een tijdelijk verblijf binnen het GO terugkeren naar het regulier onderwijs.

Leerlingen uit het sbo en so stromen door naar verschillende vormen van vervolgonderwijs: regulier vo, praktijkonderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs. Vanuit het praktijkonderwijs en het vso kunnen leerlingen uitstromen naar vervolgonderwijs, arbeidsmarkt of dagbesteding.

De grote diversiteit zit niet alleen bij de leerlingen. Binnen het GO is in vergelijking met het reguliere onderwijs een veel grotere diversiteit aan onderwijsprofessionals werkzaam. Naast leerkrachten en (vak) docenten zijn diverse ondersteuners en specialisten aan deze scholen verbonden.

In 2024 zaten 33.212 leerlingen in het speciaal basisonderwijs, 35.101 leerlingen in het speciaal onderwijs (waarvan 6.483 in cluster 1 of 2 en 28.618 in cluster 3 of 4), 39.642 leerlingen in het voortgezet speciaal onderwijs en 29.585 leerlingen in het praktijkonderwijs.²

Schoolsoorten binnen het GO hebben met verschillende onderliggende wetten te maken. Het sbo valt onder de Wet op het primair onderwijs (WPO), het so en vso hebben te maken met de Wet op de expertisecentra (WEC) en het praktijkonderwijs valt onder de Wet op het voortgezet onderwijs (WVO).

Ook in de organisatievorm zijn er grote verschillen. De besturen van cluster 1 en 2 werken samen op landelijk niveau. Voor besturen van cluster 3 en 4 scholen geldt, evenals voor het sbo en het pro, dat zij via regionale samenwerkingsverbanden met elkaar (en het reguliere onderwijs) verbonden zijn. Scholen voor (v)so in cluster 3 of 4 vallen soms onder een bestuur voor gespecialiseerd onderwijs of maken deel uit van een schoolbestuur met scholen voor regulier primair en/of voortgezet onderwijs.

In de huidige actualisatie van de kerndoelen zijn de kerndoelen voor het po, de onderbouw vo en het (v)so in samenhang ontwikkeld. Hiermee gelden voor alle leerlingen die naar vervolgonderwijs uitstromen dezelfde kerndoelen, ongeacht welk type onderwijs een leerling volgt. Dat geldt ook voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften, zoals leerlingen met een visuele beperking, auditieve/communicatieve beperking, lichamelijke beperking en/of milde leer- en/of gedragsvragen. Voor dove en slechthorende leerlingen binnen de cluster 2-scholen in so en vso gelden bovendien vanuit de WEC de kerndoelen voor Nederlandse Gebarentaal (NGT).

Voor het deel van de leerlingen dat zeer moeilijk lerend is of een meervoudige beperking heeft en/of uitstroomt naar dagbesteding of arbeidsmarkt (voornamelijk vertegenwoordigd in (v)so cluster 3 en praktijkonderwijs) zijn functionele kerndoelen ontwikkeld. Deze beschrijven wat verwacht wordt van het onderwijsaanbod van scholen, en wat leerlingen aan het einde van hun schooltijd moeten kennen, kunnen en hebben ervaren. Ze zijn beschreven vanuit hoge verwachtingen en gelden als na te streven inhoudelijke doelstellingen, waarbij het aan de school is om te beoordelen welk doel passend, haalbaar en uitdagend genoeg is voor de leerling.

Deze functionele kerndoelen per leergebied worden zoveel mogelijk tegelijkertijd met of direct volgend op de geactualiseerde kerndoelen opgeleverd. De kerndoelen voor dagbesteding en arbeidsmarkt en de leervoorwaardelijke kerndoelen ontwikkelt SLO samen met het veld nadat de kerndoelen voor de leergebieden zijn opgeleverd. Deze volgorde is gekozen om afstemming te bereiken en dubbelingen te voorkomen.

Kortom, het GO is meervoudig en divers. Dat maakt het onmogelijk met enkele generieke maatregelen voor de gehele sector de implementatie van de verschillende sets kerndoelen te ondersteunen.

2. www.ocwincijfers.nl

2. Advies implementatie 2024

De sector GO herkent en ondersteunt het *Advies implementatie kerndoelen* uit 2024 voor een groot deel en wordt graag op een volwaardige wijze meegenomen bij de implementatie.

In het GO klinkt waardering voor de geactualiseerde kerndoelen. Ze zijn concreter en ambitieuzer dan de kerndoelen uit 2006 en de functionele kerndoelen uit 2010 (so) en 2014 (vso). De sector waardeert het dat de functionele kerndoelen nagenoeg tegelijk met of direct na de kerndoelen worden opgeleverd. Dat maakt het mogelijk om, vanuit hoge verwachtingen, echt over de hele linie voor alle leerlingen doelgericht te werken. Ook het GO ziet kerndoelen als potentiële hefboom voor de kwaliteit van het onderwijs. Inclusie blijft in de ogen van de gesprekpartners een aandachtspunt. Kerndoelen mogen geen belemmeringen creëren voor inclusie. Of aan die voorwaarde wordt voldaan, zal duidelijk worden tijdens en na de implementatie van de kerndoelen. De implementatie gaat ook uitwijzen of alle onderdelen van de kerndoelen po, vo en (v)so ook echt haalbaar zijn voor alle leerlingen met uitstroomniveau vervolgonderwijs in het GO.

Het implementatietraject is in de ogen van het GO even belangrijk als de (functionele) kerndoelen zelf. Hoe goed die doelen ook zijn, als er niet volop wordt geïnvesteerd in een goede implementatie, zal het effect op de kwaliteit suboptimaal zijn.

Het GO herkent en ondersteunt het *Advies implementatie kerndoelen* uit 2024. De meeste voor de sector relevante zaken voor implementatie krijgen aandacht. Als het advies werkelijk in zijn geheel zo wordt uitgevoerd, dan helpt dit het GO bij de implementatie van de kerndoelen en functionele kerndoelen. De sector kan dan in hetzelfde tempo en met dezelfde intensiteit implementeren. De sector pleit er dan ook voor hen steeds integraal én met oog voor specifieke aanvullende behoeften, mee te nemen in de ontwikkeling en de implementatie. De sector had dan ook graag al meegenomen willen worden in het *Advies implementatie kerndoelen* uit 2024.

Het belang van samenwerking is groot. Implementatie gaat alleen goed als de hele keten (van leraar tot OCW) echt met elkaar samenwerkt. De kerndoelen zijn ambitieus en leggen de lat hoog voor elke leerling. Dat perspectief geldt ook voor het GO en daar is het GO blij mee. Tegelijkertijd zijn er op basis van de ervaringen uit het verleden in het GO ook zorgen of deze samenwerking praktisch invulling gaat krijgen. Van belang daarbij is dat aspecten als toetsing en toezicht gericht zijn op het gezamenlijke doel om de kwaliteit van onderwijs te verhogen en vanuit hoge verwachtingen te werken aan de ontwikkeling van alle leerlingen. Met betrekking tot het aspect toetsing wordt nog eens benadrukt dat toetsen in eerste instantie bedoeld zijn om leerlingen te volgen.

De onderstaande punten uit het implementatieadvies komen in de gesprekken expliciet naar voren als passend voor het GO.

- Geef het onderwijsveld (leerkrachten, schoolleiders, bestuurders) zelf een grote rol in het ontwikkelen van onderwijs vanuit de kerndoelen. Dat gaat zeker zorgen voor meer curriculumbewustzijn en het versterken van de kwaliteit van het onderwijs. Op het gebied van curriculumbewust handelen, loopt het GO misschien wel voor op het reguliere onderwijs, omdat er in het GO noodgedwongen veel meer zelf ontwikkeld moet worden voor leerlingen en gewerkt wordt aan de hand van (zelfontwikkelde) leerlijnen voor de verschillende leerroutes.
- Doe dit in (deels al bestaande) professionele leergemeenschappen en proeftuinen waar kennis op zo'n manier wordt vastgelegd dat het hele onderwijs ervan kan profiteren.
- Zet stevig in op professionalisering. De leerkracht maakt uiteindelijk het verschil. Meer vakmanschap vergroot het curriculumbewustzijn en verkleint de afhankelijkheid van de methodes, die voor een deel van het GO minder voorhanden zijn.
- Geef het veld tijd en ruimte om goed onderwijs te maken op basis van de geactualiseerde kerndoelen en functionele kerndoelen. Het GO wil en kan ook daar gelijk oplopen met het reguliere onderwijs. Leerlingen in het GO hebben individueel misschien iets meer tijd nodig om dingen te leren, maar dat hoeft geen invloed te hebben op het tempo waarin doelen worden geïmplementeerd.
- Ten aanzien van de implementatiestrategie:
 - Maak de eerste fase (narratief en bedoeling) echt belangrijk. Als we niet begrijpen waarom we kerndoelen hanteren, dan heeft het vervolg niet het juiste effect. Dat gezamenlijke narratief is misschien nog wel belangrijker voor het GO dan voor het reguliere onderwijs. (Functionele) kerndoelen krijgen soms minder aandacht in het GO, omdat andere aspecten voor de leerling soms om meer aandacht vragen.
 - Leren door te doen in de tweede fase, met ruimte om te groeien in het proces en nadrukkelijke aandacht voor de methodes. Zorg ervoor dat het GO daar op het aspect van toegankelijkheid ook optimaal van meeprofiteert.
 - Het is belangrijk om in de derde fase te verduurzamen; daarnaast is monitoring van belang, zeker in het GO. Blijf de ontwikkeling van de implementatie goed volgen en stuur bij en/of investeer extra als de situatie daarom vraagt. Leg de focus daarin niet te snel op behaalde leerresultaten. Monitor vooral of het GO erin slaagt om kerndoelen daadwerkelijk een plek in het onderwijs voor iedere leerling te geven.

Op pagina 16 en 17 van het *Advies implementatie kerndoelen* uit 2024 staan inzichten over curriculumverandering op basis van wetenschappelijke inzichten (nogmaals opgenomen in bijlage 3). Na een gerichte zoektocht in de literatuur blijken er geen andere thema's te zijn die specifiek voor het GO zouden gelden. Dit hiaat kan in de komende jaren opgevuld worden door het GO integraal mee te nemen in het onderzoek naar implementatie van het curriculum.³ Aannemelijk is dan ook dat de genoemde thema's die terugkomen in de genoemde adviezen hetzelfde zullen zijn voor het GO. Dit wordt onderstreept door de herkenbaarheid van de adviezen uit het *Advies implementatie kerndoelen* door de vertegenwoordigers van de sector GO.

Uit onderzoeken van SLO in het kader van het actualiseren en beproeven van kerndoelen blijkt dat in het GO evenveel of zelfs meer gebruik wordt gemaakt van de vigerende kerndoelen en ontwikkelde leerlijnen dan in het reguliere onderwijs.^{4,5} Van belang is om hierbij te noemen dat de aantallen respondenten voor het GO steeds relatief beperkt zijn en dus niet altijd representatief.

Samengevat: voer het implementatieadvies uit 2024 uit en zet daarmee ook voor het GO een grote stap in de implementatie. Op een aantal punten is er aanleiding voor bijzondere aandacht en accenten. Daarover meer in het volgende hoofdstuk.

3. SLO (2025). Advies zicht op curriculum.

4. DUO Onderwijsonderzoek & Advies (2024). Rapportage Curriculumontwikkeling op scholen. Beweegredenen, keuzes en verwachtingen in po, onderbouw vo en (v)so. Ongepubliceerd rapport.

5. DUO Onderwijsonderzoek & Advies (2024). Rapportage Evaluatie Leerplan in beeld. Ongepubliceerd rapport.

Adviezen – wie doet wat?

- @ OCW: neem het GO integraal en in hetzelfde tempo mee in de implementatie als het reguliere onderwijs.
- @ OCW: zet alle acties uit het Advies implementatie kerndoelen uit 2024 ook in gang voor het GO en leg daarmee de basis voor de implementatie van (functionele) kerndoelen in het GO. Houd een aantal specifieke aspecten (zoals genoemd in dit hoofdstuk) daarbij goed voor ogen.
- @ Partners in de keten: organiseer regie op samenwerking binnen het gehele GO rond de implementatie van het geactualiseerde curriculum. @ OCW faciliteer de regie die het GO nodig heeft om een sterke samenwerking te organiseren.

3. Aanvullingen voor het GO op het advies

Op welke punten is er in het GO iets extra's nodig ten opzichte van het implementatieadvies uit 2024? Wat vraagt echt meer aandacht? En waar kan de sector zelf bijdragen vanuit hun expertise met hun specifieke doelgroepen?

Voor alle scholen in het GO geldt dat het de verantwoordelijkheid van de school is om onderwijs aan te bieden dat aansluit bij de kerndoelen. De wet schrijft dat voor en daar schrikt het GO niet voor terug. Integendeel, de kerndoelen komen in de ogen van de sector op een goed moment. Het GO zegt steeds nadrukkelijker eisen te stellen aan leerlingen, maar diverse gesprekspartners geven aan dat nog niet iedere school even ver is in de ontwikkeling van het bieden van onderwijs dat zowel aan hoge verwachtingen moet voldoen als goede zorg moet bieden.

De verschillende vertegenwoordigers uit het GO vinden de implementatie succesvol als leraren⁶ kerndoelen als logisch, actueel en relevant ervaren. En als zij voor hun leerlingen met verschillende onderwijsbehoeften een juiste vertaling kunnen maken naar het aanbod in de klas. Zo kan de implementatie van het geactualiseerde curriculum een hefboom zijn voor kwaliteit, ook in het gespecialiseerd onderwijs.

Curriculumbewustzijn

Curriculumbewustzijn bij leraren is een voorwaarde voor een goede implementatie van de geactualiseerde (functionele) kerndoelen.⁷ In het GO hebben leraren vaak al relatief veel curriculumvaardigheden. Ze werken minder met kant-en-klare methodes dan het reguliere onderwijs.

Veel leraren zetten bestaande en aanvullende leermaterialen in, passend bij leerlijnen en (individuele leerroutes van) hun leerlingen. Zij zijn daarin vanuit noodzaak handig geworden, ook al kost hen dit veel extra tijd. Vanuit de sector horen we dat leraren dit vooral doen voor hun eigen leerlingen in hun eigen klas en nog te weinig met het oog op de gehele leerlijn. Ook is het de vraag of deze werkwijze in alle gevallen beredeneerd is en aansluit bij de kerndoelen. Dit verschilt wellicht per cluster, school of leraar.

Vanuit de sector klinkt een duidelijk geluid voor verdere verbetering. Leraren kunnen beter leren hoe ze de juiste ambitie per leerling kunnen vaststellen en hebben moeite met de juiste toepassing van 'overslaan, vertragen of versnellen'. Hoe zorgen we ervoor dat leraren meer diagnostisch onderwijzen en nog scherper kijken wat een leerling nodig heeft om het doel te kunnen halen? Als dat allemaal lukt, is de stap naar echt curriculumbewust handelen gemaakt.

Vertegenwoordigers vanuit de sector stellen dat er binnen het GO de afgelopen jaren, naast aandacht voor de pedagogische kwaliteit, meer focus is gekomen op 'hoge verwachtingen' van leerlingen en professionalisering op het gebied van didactiek. Hiermee is nog meer aandacht gekomen voor het werken aan en het behalen van doelen met leerlingen. De nieuwe kerndoelen en functionele kerndoelen kunnen hierbij helpen om een ambitieuze lat te bepalen. Vertegenwoordigers uit het GO zien dit als iets positiefs, zolang er ruimte blijft voor de onderwijsprofessionals om beredeneerd te kunnen afwijken daar waar de ontwikkeling van een leerling daarom vraagt. Het is daarbij van belang vertrouwen te hebben in het vakmanschap van de leraren en ze ruimte te geven voor maatwerk.

6. In dit advies hanteren we voor de leesbaarheid op de meeste plekken de term leraren, maar in veel gevallen geldt alles wat er staat voor een veel bredere groep onderwijsprofessionals in het GO.

7. Zie Advies implementatie kerndoelen, 2024, blz. 8 en blz. 18 tot en met 20.

De vertegenwoordigers vanuit de sector GO die we spraken geven allemaal aan dat zij er vertrouwen in hebben dat leraren goed in staat zijn om verder te groeien in curriculumbewustzijn. Ze zullen dan nog beter in staat zijn om zelf onderwijs te maken, te differentiëren en maatwerk te leveren dan ze nu al doen. Gebruik daarom de kwaliteiten van de lerarenteams binnen de diverse scholen en werk met gezamenlijke ontwikkelteams op bestuurs- of clusterniveau. Daar waar leraren actief worden betrokken kunnen zij hun reeds ontwikkelde curriculumvaardigheden inzetten en tegelijk daarmee ook hun curriculumbewustzijn en het werken met de geactualiseerde (functionele) kerndoelen vergroten.

Als de implementatie van het nieuwe curriculum moet werken als hefboom voor de kwaliteit, vraagt dit ook tijd en aandacht voor het professionaliseren van leraren. Dit geldt ook voor het reguliere onderwijs en wordt ook beschreven in het *Advies implementatie kerndoelen* uit 2024. In het GO moet vooral ingezet worden op het verder versterken van bovenstaande vaardigheden van leraren: differentiëren en maatwerk leveren, passend bij de onderwijsbehoeften van leerlingen en aansluitend bij de actuele kerndoelen.

Omdat in het GO ook andere professionals werkzaam zijn, die vanuit hun opleiding niet hebben geleerd vanuit doelen en leerlijnen te werken, is het van belang ook hen op een passende wijze te betrekken bij het implementeren van de nieuwe kerndoelen en hen hierin te scholen. Dit vraagt iets van de verschillende opleidingen en nascholingsmogelijkheden, die goed moeten aansluiten bij de curriculumvernieuwing.

Methodes, toetsing en leerlijnen

In het GO zijn heel weinig tot geen methodes voorhanden die zijn toegesneden op de populatie. Dat is een groot verschil met het reguliere onderwijs. Als er in het GO al methodes worden ingezet, dan worden die vooral gebruikt voor leerlingen die doorstromen naar vervolgonderwijs. Het GO gebruikt dan (delen van) methodes voor regulier onderwijs. Die sluiten vaak niet aan op het kennis- en vaardigheidsniveau van de leerling. Methodes zijn zelden in het geheel bruikbaar, voorbeelden en situaties in die methodes passen vaak niet bij de leeftijd van de leerling in het GO, de stappen in de methodes zijn te groot voor de leerling in het GO, ze zijn vaak beperkt toegankelijk voor leerlingen met een beperking, etc.

De snelste manier om kerndoelen in het onderwijs te implementeren, is aanpassing van de methodes (het *Advies implementatie kerndoelen* uit 2024 spreekt van een 'vangnet'). Deze route is met het huidige aanbod voor het GO geen begaanbare weg en zal zonder gerichte impulsen niet veranderen. De doelgroepen in het GO zijn te klein en daarmee te weinig winstgevend voor commerciële uitgeverij om specifieke methodes voor te ontwikkelen. Naast de leerlijnen die door SLO en de CED-groep zijn ontwikkeld in opdracht van OCW heeft de sector dat opgelost door zelf leerlijnen aan te passen en veel lesmateriaal te ontwikkelen. Voor cluster 1 is dit door de samenwerkende besturen van cluster 1 op landelijk niveau uitgewerkt. Het vergt een grote tijdsinvestering om deze leerlijnen en het ontwikkelde materiaal te laten aansluiten bij de nieuwe kerndoelen. Die tijd is er voor leerkrachten vaak niet. Bovendien is er geen kwaliteitsgarantie voor materiaal dat door individuele leerkrachten wordt ontwikkeld.

De sector wil ook liever geen aparte complete kant-en-klare methodes voor het GO. Een mogelijk nadeel van specifieke methodes voor de leerlingen in het GO is dat daarmee inclusie en doorstroming naar het regulier onderwijs wordt belemmerd. Voor de doelgroep zeer moeilijk lerende en meervoudig beperkte leerlingen en leerlingen met uitstroomniveau dagbesteding en arbeidsmarkt zijn methodes uit het regulier onderwijs maar beperkt bruikbaar. Voor hen is vaak aanvullend materiaal nodig om hen in kleinere stapjes door de leerstof te laten gaan. Er zijn voor die groep nauwelijks passende methodes op de markt. En als dat wel zo is, dan sluiten de belevingswereld van de leerling en het niveau en de inhoud van de leerstof voor de basisvaardigheden vaak niet op elkaar aan. Met name daar is behoefte aan goed leermateriaal om leerlingen beter te kunnen bedienen. Ook hier graag wel zo inclusief mogelijk. De kans daarop is groter door met flexibel leermateriaal te werken in plaats van met complete kant-en-klare methodes om zo de leermaterialen passend te kunnen inzetten voor de verschillende doelgroepen en om maximaal maatwerk mogelijk te maken.

In de huidige praktijk worden bestaande methodes geschikt gemaakt voor het GO door ze aan te passen vanuit gerichte subsidies van het ministerie van OCW. Vaak gaat het dan om het toegankelijk maken van dat materiaal voor cluster 1 en 2. Scholen in die clusters lopen zo vaak een versie van een methode achter in vergelijking met reguliere scholen.

Als uitgevers die toegankelijkheid meteen meenemen bij de ontwikkeling van nieuw materiaal, dan zijn die methodes ook voor groepen in het GO goed bruikbaar. Leerlingen in cluster 4 met kenmerken van autisme maar met name ook leerlingen in cluster 1 en 2 zullen daarvan profiteren. Bedenk dat veel van de leerlingen in die twee clusters al les krijgen in het reguliere onderwijs. Voor leerlingen met auditieve of visuele beperkingen moeten (besturen van) scholen en leraren ook aanpassingen aan methodes (laten) doen en keuzes maken in hoe zij de leerlijnen in de tijd uitzetten om voldoende recht te doen aan de specifieke behoeften van hun leerlingen.

Recente wetgeving (European Accessibility Act/Europese Toegankelijkheidswet) die deze zomer in werking treedt, verplicht commerciële uitgevers hun online diensten, waaronder ook e-books, toegankelijk te maken. Binnen het onderwijsveld is er onduidelijkheid over de reikwijdte van deze wet. Ook uitgeverijen hebben om deze reden lang in de wachtstand gestaan. Het domein onderwijs wordt in de wet niet benoemd en is daarop dan ook niet van toepassing op digitale leermiddelen en toetsing. Het ministerie van OCW laat binnenkort een onderzoek uitvoeren naar de toegankelijkheid van leermiddelen. Hierin wordt ook de optie van eigen wetgeving op dit vlak verkend. De sector ziet het als een gemiste kans dat dit moment van implementatie van de kerndoelen niet wordt benut om nieuwe leermiddelen en toetsing direct meer inclusief te ontwikkelen. Zij roepen OCW nadrukkelijk op hier de regie te pakken en met nadere aanwijzingen en initiatieven te komen voor het onderwijs en de uitgevers.

De verwachting is dat methodes voor het regulier onderwijs spoedig aangepast zullen worden aan de geactualiseerde kerndoelen. Die beweging is door uitgevers al op gang gebracht. Als deze methodes meteen meer inclusief en toegankelijk worden ontwikkeld worden ze daarmee beter bruikbaar voor het GO (uitstroomniveau vervolgonderwijs). Dat bevordert in de ogen van de sector niet alleen de implementatie van kerndoelen, maar is ook een stap naar meer inclusiviteit in het onderwijs. Leerlingen in het reguliere onderwijs met aanvullende onderwijsbehoeften profiteren hier direct ook van.

Voor toetsing geldt dit nog sterker dan voor de methodes. Voor leraren in het GO is het essentieel om goed zicht te hebben op de voortgang van hun leerlingen, juist omdat zij onderwijs bieden aan een zeer diverse groep met uiteenlopende ondersteuningsbehoeften. Toch zijn er voor delen van het GO nagenoeg geen toetsen. Een voor het (v)so passend leerlingvolgsysteem is in ontwikkeling, maar nog niet voor alle leerjaren beschikbaar. Bovendien is er voor scholen geen keuze uit meerdere systemen zoals dat voor het reguliere onderwijs wel geldt. In de praktijk zijn leerkrachten daardoor vaak aangewezen op zelf ontwikkelde instrumenten, die begrijpelijkerwijs sterk variëren in kwaliteit, betrouwbaarheid en bruikbaarheid. Zonder passende en toegankelijke (volg)toetsen is het lastiger om te bepalen of leerlingen toe zijn aan een volgende stap, of om de opbrengsten van onderwijs goed te monitoren. Een extra impuls voor het ontwikkelen en beschikbaar stellen van passende toetsinstrumenten voor het GO is daarom gewenst.

Voor leerlingen die uitstromen naar dagbesteding en arbeidsmarkt binnen het vso en pro is al helemaal nauwelijks passend methode- en toetsmateriaal voorhanden. Dat vergt dus veel zelf ontwikkeld materiaal. Het ligt voor de hand om het vso en het praktijkonderwijs extra aandacht te geven in de implementatie. Zorg ervoor dat de (functionele) kerndoelen ook daar de volle aandacht krijgen van leerkrachten. Daar kunnen ze zelf overigens goed bij helpen.

Het curriculum in het pro is sterk verouderd. Scholen werken met een lappendeken aan doelen waarop ze zich richten (waaronder het referentiekader voor Nederlands en rekenen en wiskunde, doelen voor vmbo-b, SBB, SVA en kwalificatiedossiers MBO Entree) die slechts gedeeltelijk aansluiten bij de geactualiseerde (functionele) kerndoelen. De sector pro heeft eerder laten zien in landelijke werkgroepen met centrale procesregie zelf aan de slag te kunnen om passende leerlijnen te ontwikkelen. Het is goed hen daar opnieuw actief in te betrekken en in te faciliteren.

Bij gebrek aan passende kant-en-klare methodes wordt in het GO veel gebruik gemaakt van (aangepaste) leerlijnen, als houvast voor de leraar. Er zijn verschillende partijen die in het verleden leerlijnen hebben gemaakt. Dit betreft zowel commerciële partijen als ook landelijke koepels (bijv. cluster 1 en praktijkonderwijs) en besturen (bijv. cluster 2) en ook individuele scholen. Het is zaak dat daar vooral vaart wordt gemaakt. Hoe eerder de leerlijnen aansluiten bij de geactualiseerde kerndoelen, hoe groter de kans dat er ook onderwijs op basis van die kerndoelen wordt gegeven. Er kan een grote stap worden gezet in de onderlinge samenwerking tussen al die initiatieven.

Als al het zelfontwikkelde materiaal dat wordt ontwikkeld of aangepast aan de nieuwe kerndoelen toegankelijk gemaakt kan worden voor alle leerkrachten, en ook nog eens gevalideerd wordt op kwaliteit, dan slaan we twee vliegen in één klap. Op dit moment loopt er een pilot van de Sectorraad GO en Impuls Open Leermateriaal (GOpen) om meer open leermateriaal te ontwikkelen voor het GO. De kracht hiervan is dat er juist geen volledige methodes ontstaan, maar dat het leidt tot materiaal dat heel goed facultatief gebruikt kan worden. Precies daaraan is behoefte in het GO. Stimuleer daarom het voortzetten van deze manier van werken.

- Gebruik de kracht van het GO. Leraren hebben al veel materiaal ontwikkeld en zullen dit blijven doen. Geef het veld tijd en ruimte om hier verder gezamenlijk in te investeren in het kader van de implementatie van de kerndoelen.
- Werk centraal in teams aan die ontwikkeling, zodat er meer inzicht komt in de kwaliteit van het materiaal en er voorwaarden worden gecreëerd om het materiaal toegankelijker, deelbaar en vindbaar te maken.
- Gebruik de nieuwe (functionele) kerndoelen om in te zetten op goede meta-datering en (kennis van) verhelderende leerlijnen om het gebruik van open leermateriaal gemakkelijker te maken.
- Leg de regie bij IOL en de Sectorraad GO (GOpen).
- Laat Stichting Cito aansluiten bij dit initiatief en kijk of toetsing ook een plek in deze ontwikkeling kan krijgen.
- Geef SLO de opdracht om bij het maken van de leerlijnen bij de functionele kerndoelen de diverse partijen uit de sector actief te betrekken, zodat er een helder en transparant aanbod van leerlijnen ontstaat.

Open leermateriaal is niet automatisch specifiek materiaal voor het GO. Dat wil de sector ook niet. Open materiaal geeft vaak meer context voor bestaand materiaal. Dat kunnen methodes van uitgevers zijn, maar ook publieke bronnen die nu nauwelijks hun weg vinden naar het gespecialiseerd onderwijs.

De kans is groot dat zeker de zeer moeilijk lerende en meervoudig beperkte leerlingen en leerlingen met uitstroomniveau dagbesteding of arbeidsmarkt zullen profiteren van de ontwikkeling van meer open leermateriaal. Hier zijn nauwelijks methodes en toetsen. Daarnaast zijn reguliere methodes voor dit onderwijs al helemaal niet of zeer gebrekkig bruikbaar. Je kunt een 16-jarige leerling op een school voor cluster 3 geen boekjes voorleggen die ontwikkeld zijn voor groep 3 op de basisschool. In de huidige praktijk gebeurt dat vaak nog wel, omdat er geen ander materiaal beschikbaar is.

Verkeerd gebruik van materialen en methodes, in welke vorm dan ook, werkt averechts voor de implementatie van kerndoelen. Als we willen dat de implementatie van (functionele) kerndoelen in het GO in hetzelfde tempo gaat plaatsvinden als in het reguliere onderwijs, dan is het van belang dat de ontwikkelde methodes en leermaterialen van kwaliteit, inclusief en flexibel inzetbaar zijn zodat ze passen bij de diverse doelgroepen. Betrek de partijen die daar goed in zijn bij het maken van leerlijnen, en leg de opdracht bij SLO om deze samenwerking goed te organiseren. Gebruik die leerlijnen om leraren zelf onderwijs te laten maken. Dat doen ze waarschijnlijk sneller en beter dan de leraren in het reguliere onderwijs. Ontsluit goed wat er geproduceerd wordt in de vorm van open leermateriaal.

Onderwijskundig leiderschap

Wat is nu het meest effectief? Inzetten op het vergroten van het curriculumbewustzijn? Of juist op het verbeteren van leermaterialen? Het werken met aangepaste leerlijnen en -routes en het gebrek aan leermaterialen hebben ervoor gezorgd dat het curriculumbewustzijn in het GO relatief groot is en leraren vooral zelf materialen ontwikkelen. Doe je daar afbreuk aan door meer in te zetten op centraal geproduceerde leermaterialen? Of kan beter leermateriaal juist helpen om een volgende stap in het curriculumbewustzijn te zetten?

Het is van belang dat beide bewegingen hand in hand gaan. De sector zal het leermateriaal ook in de toekomst deels zelf moeten blijven maken. Het zelfontwikkelde materiaal wordt beter als het curriculumbewustzijn verder vergroot wordt. Dat vraagt in de eerste plaats om een blijvend grote betrokkenheid van de leraren zelf. Ze gaan beter leermateriaal immers ook weer beter gebruiken als ze tegelijkertijd hun curriculumbewust handelen vergroten. Welke stap daarin gezet kan worden, zal per school verschillen. Dit vraagt dus veel van het onderwijskundig leiderschap op iedere school. Zorg ervoor dat iedere schoolleider in staat is om op de juiste wijze leiding te geven aan dit proces voor het onderwijsteam in de school.

Leg de verantwoordelijkheid voor de implementatie bij de scholen, maar voorkom wel dat iedereen voor zichzelf het wiel gaat uitvinden. Faciliteer het proces heel gericht, zodat goede leerlijnen, leerroutekaarten, menukaarten, gespreksleidraden etc. ontwikkeld kunnen worden. Werk met centrale schrijversgroepen en onder centrale regie om beter leermateriaal te maken (de sector zal het zelf moeten blijven maken), maar laat de verantwoording voor de inzet van die leermaterialen volledig bij de school en de leraar liggen. Help de scholen met goede advisering met oog voor de organisatorische positie waar de school zich in bevindt.

Overweeg om tijdelijk centrale ondersteuning in te richten voor dit leiderschap. Doe dat in overleg met de Sectorraad GO en neem de ontwikkeling van open leermaterialen (GOpen) mee in deze beweging. De kerndoelen komen voor het GO op het juiste moment; ze gaan helpen om leerlingen 'verder op te tillen'. Omdat de doelen concreter zijn, weten scholen en leraren nog beter wat ze kunnen doen voor de leerlingen. Op welke passende manier en in welk tempo de kerndoelen te bereiken zijn, vergt binnen het GO een gerichte aanpak, die is afgestemd op de doelgroep. In het GO wordt specifiekere rekening gehouden met de mogelijkheden van de leerling dan in het regulier onderwijs en dat is ook precies de bedoeling. Dat vraagt om een zeer gerichte aanpak en dus om heel goede sturing in de school.

Toezicht

In de sector leeft de behoefte aan meer wederzijdse afstemming met de Inspectie van het Onderwijs, zodat het toezicht beter aansluit bij de specifieke context van het GO. Daarbij is het belangrijk dat er begrip is voor de aard van het onderwijs, de diversiteit van de leerlingenpopulatie en de pedagogische en didactische doelen die leraren nastreven. Het werken aan diverse doelen zit vaak verpakt in praktische opdrachten en gecreëerde praktijksituaties. Wanneer het perspectief van de Inspectie op goed onderwijs te veel afwijkt van dat van de sector en minder gericht is op de bedoeling en breedte van de doelen, kan dit leiden tot onbedoelde sturingseffecten en belemmeringen in het implementatieproces.

Tegelijkertijd biedt de huidige toezichtspraktijk in het GO juist ook kansen. In vergelijking met het regulier onderwijs ligt er minder nadruk op smalle opbrengstmetingen, wat ruimte laat voor een bredere kijk op ontwikkeling. Dit sluit goed aan bij de behoefte aan een zorgvuldige en contextgevoelige invoering van de nieuwe kerndoelen. Belangrijk is wel dat deze ruimte behouden blijft en dat de Inspectie terughoudend is met vroegtijdige oordelen over de mate van implementatie, zoals ook benadrukt in het *Advies implementatie kerndoelen* uit 2024 (blz. 8).

Tijd en ruimte

Gemiddeld genomen hebben leerlingen in het GO meer tijd nodig om iets te leren dan leerlingen in het regulier onderwijs. Dat is immers de aard van gespecialiseerd onderwijs. Heeft de sector daarom ook meer tijd nodig om de kerndoelen te implementeren? In de ogen van de sector zelf is dat niet het geval. Scholen kunnen in dezelfde tijd en in hetzelfde tempo kerndoelen implementeren, zolang die kerndoelen op hetzelfde moment beschikbaar (klaar, wettelijk vastgesteld en gepubliceerd) zijn voor het GO.

Geef de sector veel ruimte voor de implementatie van de kerndoelen. Vertrouw op de grote ontwikkelkracht in deze sector om maatwerk te leveren. Leerlingen zullen veel gevarieerder voldoen aan (onderdelen van) de kerndoelen. In het GO wordt, vanuit hoge verwachtingen, doelgericht gewerkt met de mogelijkheden van de leerling. Zorg ervoor dat leraren de mogelijkheid houden om daar goed invulling aan te geven.

De kerndoelen kunnen misschien in hetzelfde tempo worden ingevoerd, maar het is goed om daar toch een paar kanttekeningen bij te plaatsen. Het effect van de implementatie van de kerndoelen op de leerresultaten van leerlingen is niet eenduidig te meten. Er zijn immers vele factoren binnen het implementatieproces die hier invloed op hebben. Als het effect in de leerresultaten mogelijk later zichtbaar wordt bij leerlingen in het GO dan bij leerlingen in het reguliere onderwijs, dan vraagt dat nog veel nadrukkelijker om meer monitoring van het proces en minder van het resultaat.⁸ Bouw ook in dat het beeld per cluster en onderwijssoort kan verschillen. Het optimisme is relatief groot in cluster 1 en 2; de gesprekspartners denken de stap naar nieuwe lesinhoud en resultaat voor de leerling betrekkelijk snel te kunnen maken. Voor cluster 3 en 4 en het praktijkonderwijs ligt dat anders. Daar worden veel meer kanttekeningen geplaatst en zal het voor de leerling langer duren om effecten zichtbaar te maken.

Specifiek voor het vso en het pro geldt dat een deel van de professionals dat hier werkt vaak is opgeleid op een pabo en daarmee minder specifieke kennis van vakken in het vo heeft. Anderzijds zijn er zowel in het vso als in het pro ook praktijkgerichte vakdocenten werkzaam die minder gewend zijn vanuit een leerlijn en met leerdoelen te werken. Het aantal lesgebonden uren is in het vso gemiddeld genomen hoger dan in het reguliere vo (dat geldt niet voor het pro). Dat maakt dat leraren minder tijd en ruimte hebben om (samen) aan de ontwikkeling van het schoolcurriculum te werken. Bovendien werken zij vanuit verschillende beginsituaties.

Sommige gesprekspartners vragen dan ook juist wél om meer implementatietijd. Ze denken dat het GO toch meer tijd nodig heeft voor implementatie dan het reguliere onderwijs en benadrukken dat de aandacht voor (functionele) kerndoelen noodgedwongen op de achtergrond kan raken, als andere aspecten van het onderwijs voor groepen leerlingen even om meer aandacht vragen.

Faciliteer daarom veel ontwikkeltijd in scholen. Gebruik de kracht van het GO op dat punt en vergroot daarmee de kans op succesvolle implementatie. De gesprekspartners stellen dat leraren in het GO veel tijdsdruk ervaren en minder tijd lijken te hebben voor het ontwikkelen van onderwijs dan in het regulier onderwijs, maar het noodgedwongen juist meer doen. Zorg ervoor dat ze echt de ruimte krijgen om goed onderwijs te maken.

EMB

In hoeverre creëren bovenstaande adviezen de juiste voorwaarden voor de implementatie voor de doelgroep leerlingen met een ernstige meervoudige beperking (EMB)? Voor deze doelgroep heeft SLO een aparte verkenning uitgevoerd. Hieruit blijkt dat er behoefte is aan landelijke, richtinggevende doelen die houvast bieden in het onderwijsaanbod, zonder de noodzakelijke ruimte voor maatwerk te verliezen. EMB-leerlingen vallen grotendeels buiten de reikwijdte van de huidige (functionele) kerndoelen, waardoor scholen zelf kaders ontwikkelen. Dit leidt tot verschillen in aanbod en verantwoording. Er zal verder onderzocht moeten worden of een niet-wettelijk, maar breed gedragen landelijk kader – opgebouwd uit aanbods- en ervaringsdoelen – kan bijdragen aan eenduidige taal, betere samenwerking en erkenning van EMB-onderwijs binnen het stelsel.

Op dit moment is er geen reden om aan te nemen dat er nog iets extra's nodig is voor de EMB-doelgroep. Alle besproken aspecten spelen ook voor EMB en kunnen met de voorgestelde maatregelen in goede banen worden geleid. Het is goed om daar nog een keer extra naar te kijken zodra er daadwerkelijk doelen voor het EMB-onderwijs zijn vastgesteld.

8. In het advies over monitoring van SLO wordt afgeraden om het invoeren van kerndoelen en andere leerresultaten één op één aan elkaar te koppelen.

Adviezen – wie doet wat?

- @ OCW: Bouw voort op de relatief sterke curriculumvaardigheden in het GO en betrek leraren bij de ontwikkeling van leerlijnen, leermaterialen en toetsing. Bespreek met de sector hoe daar het beste invulling aan kan worden gegeven.
- @ OCW: Benut dit moment van implementatie van de nieuwe kerndoelen en pak nadrukkelijk de regie op de leermiddelenmarkt. Stuur erop dat methodes voor het onderwijs inclusief worden ontwikkeld, dus geschikt voor het reguliere onderwijs en voor het gespecialiseerd onderwijs.
- @ OCW: Stel eisen aan de toegankelijkheid van leermaterialen en toetsen; wacht daarmee niet tot de wetgeving hieromtrent helemaal rond is. Educatieve uitgeverijen staan daar inhoudelijk welwillend tegenover. Neem het mee in aanbestedingen en faciliteer @ Dedicon en @ STI om educatieve uitgeverijen hierin aan de voorkant te ondersteunen; daar profiteren leerlingen van, zowel in de scholen voor gespecialiseerd onderwijs alsook de leerlingen in het reguliere onderwijs met aanvullende behoeften. Het maakt dan steeds minder uit op wat voor school je zit. Toegankelijkheid is overal van belang.
- @ OCW: Zorg er nadrukkelijk voor dat er juist geen specifieke methodes voor het GO gaan ontstaan en zet in op open leermateriaal, zodat leraren zelf tot de juiste combinaties van leermaterialen kunnen komen.
- @ OCW: Stimuleer de ontwikkeling van toegankelijk aanvullend leer- en toetsmateriaal voor de groepen die te klein en specifiek zijn voor het gebruik van complete reguliere methodes. Betrek hier @ Cito bij. Stel de toegankelijk gemaakte materialen ook beschikbaar voor andere gebruikers binnen het onderwijs.
- @ OCW: Erken de pilot GOpen als krachtige inzet vanuit de sector; faciliteer besturen hieraan bij te dragen o.a. door de duurzaamheid van het project te ondersteunen. Ook het pro zoekt naar een landelijk validatie- en delingsplatform voor specifiek voor die doelgroep ontwikkelde materialen. @ SLO en @ Cito sluit aan bij deze ontwikkelingen.
- @ Sectorraden (incl po- en vo-raad) en overkoepelende besturen: Zet in op de versterking van onderwijskundig leiderschap. De balans tussen de verdere uitbouw van curriculumbewustzijn en het verbeteren van leermaterialen vraagt om sterke onderwijskundige sturing en facilitering van ontwikkeltijd in de scholen.
- @ OCW: Zorg dat voor ondersteuning bij de implementatie binnen de scholen voldoende bekwame begeleiders klaar staan met voldoende kennis van de verschillende doelengroepen binnen de sector GO. Geef scholen ruimte en ontwikkeltijd om deze implementatie goed vorm te geven en de onderwijsprofessionals duurzaam te professionaliseren.
- @ SLO: Ontwikkel leerlijnen zo veel mogelijk met de partijen in het veld die daar al goed in zijn of op korte termijn goed in kunnen worden. Regisseer daarbij ook de samenwerking en kennisdeling tussen deze partijen bij deze ontwikkeling. @ OCW zorg hier voor passende facilitering van de procesregie en deelname van partijen uit het werkveld voor het GO en specifiek ook voor het pro.
- @ OCW: Ga genuanceerd om met ruimte en tijd voor het GO en pro. Neem als uitgangspunt hetzelfde tijdspad als voor het reguliere onderwijs, maar geef het GO wel de ruimte om daar beredeneerd van af te wijken in gevallen waar dat echt beter is voor het onderwijs aan specifieke groepen leerlingen.
- @ Sectorraad GO en Sectorraad Pro: Verken met @ Inspectie van het Onderwijs op welke manier het toezicht verder versterkt kan worden in relatie tot de implementatie van de (functionele) kerndoelen. @ OCW, faciliteer dit gesprek.

4. Specifieke aandachtspunten voor onderdelen van het GO

Er is een aantal specifieke punten dat niet goed te relateren is aan het oorspronkelijke implementatieadvies. Het gaat hier niet om ‘een beetje erbij voor het GO’, maar echt om zaken die anders zijn en speciale aandacht vragen.

Inclusief onderwijs

Bij het ontwikkelen van de kerndoelen is steeds heel goed gekeken naar inclusiviteit. Zijn de kerndoelen geschikt voor alle leerlingen en kan iedereen (of in ieder geval het merendeel) daaraan voldoen? De kerndoelen gelden voor alle leerlingen die uitstromen naar het vervolgonderwijs, ongeacht welk type onderwijs een leerling volgt. Voor leerlingen die zeer moeilijk lerend zijn of een meervoudige beperking hebben, zijn functionele kerndoelen ontwikkeld. Deze functionele kerndoelen worden tegelijk met of zo’n half jaar na de overige kerndoelen gepubliceerd. De functionele kerndoelen voor dagbesteding en arbeidsmarkt en de leervoorwaardelijke kerndoelen worden aansluitend ontwikkeld. Of de kerndoelen daarmee een voldoende voorwaarde voor inclusie zijn, is buiten de reikwijdte van dit advies gebleven. De gesprekspartners hebben er wel opmerkingen over gemaakt. Vaak positief, soms ook kritisch. De meeste kritiek gaat over het feit dat bovenstaande specifieke functionele kerndoelen later worden opgeleverd dan de (functionele) kerndoelen voor de leergebieden. Even in perspectief: bij de vorige aanpassing van de kerndoelen zat er tien jaar tussen, nu slechts een half jaar tot een jaar.

In de gesprekken dringt nagenoeg iedereen er wel op aan om bij implementatie geen belemmeringen op te werpen voor inclusie in het hele onderwijs in 2035. Het is overigens nog onduidelijk wat dit precies gaat inhouden. Sommigen geloven in nagenoeg volledige inclusie, met nauwelijks of geen speciale onderwijssoorten meer voor specifieke groeperingen. Anderen benadrukken dat inclusief onderwijs juist vraagt om gespecialiseerd onderwijs. Zij zien het GO juist als een voorbeeld van inclusiviteit en wijzen erop dat de grootste aanpassing vooral in het reguliere onderwijs gaat plaatsvinden. Hoe dat precies gaat uitpakken, zal de toekomst ons leren.

Zorgen zijn er vooral over de leerlingen in cluster 3 en cluster 4. In cluster 1 en 2 lukt het redelijk goed om het onderwijs inclusiever te maken. De Sectorraad GO vestigde daar in 2022 al de aandacht op.⁹ Als de implementatie van kerndoelen in cluster 3 en 4 achterblijft bij het reguliere onderwijs, dan verkleint dat de kans op inclusie in 2035. Het is juist nu zaak om het gespecialiseerd onderwijs gelijktijdig de kerndoelen te laten implementeren met het regulier onderwijs.

9. Sectorraad GO. Reactie op Droombeeld en Routekaart Inclusief Onderwijs. September 2022.

Werk zo integraal mogelijk in regulier onderwijs en GO. Kijk in twee richtingen. Niet alleen: 'Wat moet er anders in het GO?', maar ook: 'Wat kan het regulier onderwijs leren van gespecialiseerd onderwijs?' Maak het GO niet nog specialer dan het al is. Gebruik de kerndoelen juist om de kloof te dichten of in ieder geval kleiner te maken. In de gevoerde gesprekken worden veel tips gegeven, maar die zijn op onderdelen ook weer tegenstrijdig. Het laat zien dat inclusie geen eenvoudig thema is. De oproep van de sector is om zo weinig mogelijk exclusieve lesmethodes of leermaterialen te maken voor het gespecialiseerd onderwijs. Werk juist aan lesmaterialen die leraren ondersteunen in de differentiatie van hun onderwijs.

Deze materialen kunnen voor iedere leerling bruikbaar zijn, zowel in het regulier als het gespecialiseerd onderwijs. De leraar zal zelf bepalen wat precies belangrijk is voor iedere leerling. Een voorbeeld: vergroot je de kans dat een leerling in cluster 4 weer terug kan naar het regulier onderwijs door voor die leerling vol in te zetten op de kerndoelen? Of moet je dat juist niet doen omdat het reguliere onderwijs dat daarna wel weer oppakt? Het antwoord zal per leerling verschillen. Een leraar wil en moet de ruimte houden om precies in te kunnen zetten op de aspecten die de kans groter maken dat een terugkeer mogelijk is. Bij de ene leerling is dat het gedrag, bij een ander gaat het om het leren op zich en bij een derde zal het juist draaien om de motivatie voor een specifiek deel van de inhoud van het onderwijs.

Concreet betekent dit voor de (functionele) kerndoelen dat iedere leraar de ruimte moet hebben om een andere route te kiezen als dat beter is voor de leerling. Niet alleen in het gespecialiseerd onderwijs, maar ook in het reguliere onderwijs. Behandel alle leerlingen daarin gelijk.

De geactualiseerde en onderling op elkaar afgestemde kerndoelen kunnen een beetje helpen om inclusie dichterbij te brengen. Voor echte inclusie is veel meer nodig: andere structuren waarin diversiteit in het onderwijsaanbod (samen waar mogelijk zonder segmentatie, diversiteit en kleinschaligheid waar nodig) het uitgangspunt zijn, aanpassingen in gebouwen, anders organiseren, etc.

Toegankelijkheid van leer- en toetsmaterialen

In deze rapportage is de toegankelijkheid van leermaterialen (methodes en toetsen) op een aantal plaatsen naar voren gekomen. De toegankelijkheid van leermaterialen is een knelpunt in het GO en dat onderwerp is groter dan alleen het belang voor de implementatie van kerndoelen. Er lijkt een impasse te ontstaan als het gaat om de toegankelijkheid van leermateriaal, omdat er onduidelijkheid is over de reikwijdte van verandering in wetgeving. Hoe groot dit probleem in werkelijkheid is, hebben we in het kader van dit advies niet verder uit kunnen zoeken.

Centrale regie door OCW lijkt met betrekking tot dit thema een noodzakelijke zet. Voor de implementatie van de kerndoelen is dat het meest gewenst voor de leerlingen en scholen in cluster 1 en 2. Daar is verminderde toegankelijkheid direct problematisch als de kerndoelen geactualiseerd zijn. Als de methodes voor deze doelgroep niet aangepast worden, wordt een complete groep leerlingen buitengesloten. Dat geldt ook voor leerlingen in het reguliere onderwijs die vergelijkbare onderwijsbehoeften hebben. Borg voor de korte termijn in ieder geval de toegankelijkheid van het materiaal voor cluster 1 en 2 met gerichte investeringen. Dat kan het beste door de scholen extra ondersteuning te geven. Zij weten precies waar de grootste knelpunten zitten. Benut de expertise van de scholen waar het gaat om het aangeven van de behoefte aan het vergroten van de toegankelijkheid van leermaterialen en toetsing.

Kerdoelen NGT

Kerdoelen voor Nederlandse Gebarentaal (NGT) – zonder verplichtend karakter – bestaan voor het speciaal onderwijs sinds 2010. Voor het vso waren er nog geen kerndoelen NGT. NGT is sinds 2021 een officiële taal in Nederland (wettelijk erkend) en dat verplicht de Rijksoverheid om NGT te bevorderen als eerste of tweede taal voor doven en slechthorenden. Iedere dove of slechthorende leerling moet in deze gedachtegang de kans krijgen om NGT als taal te leren kennen. De status van wettelijke verplichting van de kerndoelen NGT is daar een gevolg van. Of de taal in het dagelijks leven wordt gebruikt, is aan hem of haar zelf.

De geactualiseerde kerndoelen NGT zullen worden opgenomen in de WEC en krijgen daarmee een verplichtend karakter voor cluster 2-scholen voor hun dove en slechthorende leerlingen. Scholen voor regulier onderwijs hoeven de kerndoelen NGT vanuit de onderwijswetgeving niet verplicht aan te bieden aan dove en slechthorende leerlingen.

Op de scholen in cluster 2 is een verschil in visie over de reikwijdte van het gebruik van NGT. Een aantal scholen in cluster 2 gebruikt NGT nadrukkelijk als tweede taal naast het Nederlands. Op die scholen zal veel aandacht aan de kerndoelen NGT worden besteed. Op de meeste cluster 2 scholen wordt NGT nadrukkelijk niet als tweede taal gebruikt, maar zal het straks wel in een vorm moeten worden aangeboden. Op deze scholen is weerstand tegen de kerndoelen voor NGT. Het visieverschil is grotendeels terug te voeren op een andere visie op inclusiviteit.

Helder is dat alle scholen in cluster 2 aandacht moeten gaan besteden aan de kerndoelen NGT. Er is behoefte aan meer duidelijkheid met betrekking tot de interpretatie van de wet waar het gaat om de ruimte die het onderwijs krijgt om aan die wet te voldoen.

Bied leerlingen de mogelijkheid om toegang te krijgen tot de taal, ongeacht de plek die ze innemen in het onderwijs. Het moet niet uitmaken op welke school je zit. Zorg ervoor dat er aanbod is op alle scholen in cluster 2 en doe dat op zo'n manier dat leerlingen in het regulier onderwijs meeprofiteren. Trek wel een heldere grens. NGT mag, naast de Nederlandse taal, gedurende de gehele schooldag gebruikt worden, maar het hoeft niet.

- Geef ruimte aan de scholen: leg niet op hoe scholen aandacht aan NGT moeten besteden in het onderwijs.
- Laat de cluster 2-scholen die NGT niet gebruiken gedurende de schooldag, zelf met een plan komen om NGT als vak in te voeren in het onderwijs. Dat mag een vak in het reguliere curriculum zijn, maar het mag ook op een andere manier. Denk aan specifieke projectweken, afgebakende cursusperiodes, etc. Zolang maar aan de verplichting wordt voldaan.
- Laat de cluster 2-scholen samen een aanbod uitwerken voor de leerlingen in het reguliere onderwijs en trek daar ook geld voor uit. De meeste (dove en) slechthorende kinderen zitten in het reguliere onderwijs. Als de instituten samen tot een mooi passend aanbod komen voor deze groep leerlingen, is de kans groter dat alle kinderen op termijn in aanraking komen met NGT. Laat de beslissing om deel te nemen bij de ouders van de leerlingen liggen en leg daar niets op. Het gaat erom dat de overheid een aanbod tot stand laat komen.

Geef het onderwijsveld een periode van 4 jaar om dit neer te zetten en mogelijk onderweg bij te stellen. Evalueer daarna de invoering van de kerndoelen NGT en bespreek samen met het onderwijsveld of er een bijstelling nodig is. Maak daarnaast helder op welke wijze en wanneer het toezicht op de naleving van de kerndoelen NGT in zal gaan.

Adviezen – wie doet wat?

- @ OCW: Maak het thema inclusie belangrijk in het hele implementatietraject. Geef aan iedereen mee dat uitwerkingen in leerlijnen, leermaterialen, toetsen en methodes inclusie bevordert en niet in de weg staat.
- @ OCW: Zorg ervoor dat alle partijen zo integraal mogelijk werken aan de invoering van (functionele) kerndoelen. Laat het reguliere onderwijs en het GO in hetzelfde tempo werken en stimuleer dat ze over en weer van elkaar leren.
- @ OCW: Werk in een breder kader dan alleen de implementatie ook aan toegankelijk leer- en toetsmateriaal. Niet alleen de materialen die aangepast worden in het kader van de kerndoelen moeten toegankelijk zijn voor alle doelgroepen (zie hoofdstuk 3); ook al het andere materiaal moet bij voorkeur zo spoedig mogelijk toegankelijk worden gemaakt.
- @ OCW: Geef meer helderheid over de ruimte in de vormgeving van de verplichting om de kerndoelen NGT aan te bieden in het onderwijs binnen de cluster 2-scholen.
- @ OCW: Geef ruimte voor een goede invulling van de kerndoelen NGT. Leg een grote verantwoordelijkheid bij de overkoepelende landelijke organisaties en accepteer dat ze een eigen invulling geven aan de wettelijke verplichting.
- @ OCW: Zorg er ook voor dat de overkoepelende landelijke organisaties aan een aanbod werken voor de kerndoelen NGT aan leerlingen in het regulier onderwijs die mogelijk NGT als voertaal gaan gebruiken in hun leven.

5. Verdeling van de aanvullende middelen voor de implementatie in het GO

Over te maken keuzes bij de besteding van de aanvullende middelen die zijn bestemd voor de implementatie in het GO.

In dit aanvullende advies is op sommige plaatsen een algemene opmerking gemaakt over de inzet van extra middelen. Op geen van die plaatsen is specifiek gemaakt hoeveel geld er precies ingezet moet worden ten behoeve van welk doel. In de basis is het wenselijk dat besturen en scholen zelf aan de knoppen moeten kunnen draaien als het om de implementatie van de (functionele) kerndoelen gaat.

We adviseren op basis van dat wat de sector gezamenlijk onderstreept dat de beschikbare middelen zouden moeten gaan naar regie op de samenwerking binnen het GO. Daarbij wil het pro uitdrukkelijk worden meegenomen in de werkwijze.

Zet het budget zo in dat er samenwerking gaat ontstaan en er van elkaar geleerd wordt in de implementatie. Dat kan dan op een manier die:

1. Scholen nog steeds zelf laat beslissen op welke wijze ze het beste kunnen implementeren.
2. Met goede prikkels voor regie op productontwikkeling en onderlinge samenwerking.
3. En zodanig dat incidenteel geld leidt tot duurzame resultaten voor het GO.

De sector gaat er daarbij vanuit dat het GO volledig meedraait in de algemene implementatieaanpak van OCW (gebaseerd op het Advies Implementatie Kerndoelen). De verwachting is dat daar een substantieel bedrag voor de sector uit naar voren komt onder andere voor onderwijskundig leiderschap en begeleiding bij de implementatie.

Bovenstaande gaat over de besteding van de bestemde middelen voor de implementatie van het nieuwe curriculum specifiek voor het GO. We adviseren daarnaast geld vrij te maken voor zaken die eveneens van belang zijn, maar verder gaan dan dat wat voor de implementatie van belang is.

Toegankelijkheid leermiddelen

Er is budget nodig voor het toegankelijk maken van leermiddelen. Toegankelijkheid van leermiddelen is een noodzakelijke voorwaarde voor het slagen van de implementatie van de kerndoelen, maar is ook breder een belangrijk punt voor het GO. Neem dit punt mee in het algemene beleid ter verbetering van de leermiddelen en financier dat ook daar.

Ontwikkelen van het vak NGT

Er is budget nodig voor de het ontwikkelen van een goed leerstofaanbod voor NGT. Het is niet realistisch om dit vanuit het bestemde budget voor implementatie in het GO te bekostigen. Voor de meeste cluster 2 scholen betreft dit een nieuw verplicht vak. Dit rechtvaardigt separate investeringen in de ontwikkeling van daarbij passend leermateriaal. Zeker als hiermee ook bereikt kan worden dat dove en slechthorende leerlingen in het reguliere onderwijs daarvan kunnen profiteren.

NAPL

Professionalisering is een belangrijke voorwaarde in de implementatie. Zie daarvoor ook het *Advies Implementatie Kerndoelen* uit 2024. Daarin wordt geadviseerd om verbinding te leggen met de Nationale Aanpak Professionalisering van Leraren (NAPL). Dat lijkt voor het reguliere onderwijs ook te gebeuren, maar vooralsnog wordt het GO daar niet genoemd. Dat geldt ook voor specifieke competenties die van leraren binnen het GO worden gevraagd. Het is zaak om dat te repareren. Zo niet, dan ligt het voor de hand om aanvullende financiering te regelen op professionalisering voor het GO, maar dan zou opnieuw in de hand worden gewerkt dat het GO niet inclusief wordt meegenomen in dit initiatief.

Bijlagen

Bijlage 1 - opdracht OCW

Aanvullend advies extra ondersteuning voor de implementatie van kerndoelen in het speciaal onderwijs en praktijkonderwijs

Opdrachtgever: OCW

Opdrachtnemer: SLO

Deadline: Voor de zomer 2025

Vooraf willen wij graag onze waardering uitspreken voor het feit dat SLO bereid is deze opdracht op te pakken. Het laat zien hoe groot jullie betrokkenheid is bij het versterken van het onderwijs voor alle leerlingen. Wij zien ernaar uit deze stap samen te zetten en zijn dankbaar voor jullie inzet en expertise.

Doel van de opdracht:

In kaart brengen welke extra ondersteuning nodig is voor de implementatie van de kerndoelen binnen het gespecialiseerd onderwijs en praktijkonderwijs. De resultaten van dit onderzoek moeten een helder beeld geven van de behoeften en randvoorwaarden voor een succesvolle implementatie binnen geldende wet- en regelgeving.

Verantwoordelijkheden en bevoegdheden:

De opdrachtnemer is verantwoordelijk voor het uitvoeren van de behoefteanalyse en het opstellen van een helder adviesrapport. Besluitvorming over eventuele vervolgstappen ligt bij OCW.

Omschrijving van de werkzaamheden:

- Inventariseren van de behoeften aan extra ondersteuning bij de implementatie van de kerndoelen binnen het speciaal basisonderwijs (sbo), het speciaal onderwijs (so) en het speciaal voortgezet onderwijs (vso) en het praktijkonderwijs (pro).
- Betrekken van relevante stakeholders, zoals sectorraad GO, sectorraad PRO, Simea, Vivis, lerarenbonden zoals AOB en CNV, eventueel educatieve uitgeverijen en/of toegankelijkheidsmakers zoals Dedicon, Stichting toegankelijke informatie.
- In kaart brengen van eventuele knelpunten en oplossingsrichtingen binnen de bestaande kaders.
- Formuleren van een onderbouwd advies voor OCW over de benodigde ondersteuning en de wijze waarop deze kan worden geïmplementeerd, inclusief wie deze acties op kunnen pakken.
- Een aparte pagina wordt gewijd aan de uitkomsten van het onderzoek naar EMB-leerlingen.

Randvoorwaarden:

- De opdracht richt zich uitsluitend op de implementatie en niet op de inhoud van de kerndoelen.
- Uitgangspunt is dat alles meeloopt in het geheel, tenzij er expliciet extra ondersteuning nodig blijkt te zijn. Het advies is daarom aanvullend op de eerder geadviseerde ondersteuning voor het funderend onderwijs.
- De voorgestelde ondersteuning moet binnen de bestaande wet- en regelgeving passen (geen aparte wetgeving).
- De geadviseerde ondersteuning moet binnen de beschikbare financiële kaders passen.

Beschikbaar budget voor extra ondersteuning bij het implementeren van de kerndoelen voor het GO en PRO:

- €500.000 in 2027
- €500.000 in 2028
- €500.000 in 2029
- €500.000 in 2030

Jullie kennis van het onderwijsveld en jullie betrokkenheid bij het realiseren van goed onderwijs voor alle leerlingen zijn van grote waarde. Wij vertrouwen erop dat deze opdracht bijdraagt aan een stevig fundament voor een zorgvuldige en effectieve implementatie. Alvast dank voor jullie inzet en toewijding!

Bijlage 2 - gesprekspartners en dekkingstabel

Voor het samenstellen van dit aanvullend implementatieadvies voor het GO spraken wij met vertegenwoordigers van onderstaande organisaties uit de sector. In de tabel is te lezen welke onderdelen van de sector GO zij vertegenwoordigen.

	sbo	so	so cluster 1	so cluster 2	vso	pro
Sectorraad GO	x	x			x	
Sectorraad PRO						x
PO Raad	x	x			x	
Simea				x		
Vivis			x			
Dedicon			x			
Stichting toegankelijke informatie (STI)				x		
Overkoepelend Netwerk Samenwerkingsverbanden ONSwv	x	x			x	x
De Onderwijsspecialisten						
Sprong Vooruit				x		
Cito	x	x	x	x	x	x
CED-groep	x	x			x	x
GOpen	x	x			x	
AOB	x	x			x	x
CNV	x	x			x	x

Bijlage 3 - verwijzingen naar wetenschappelijke literatuur uit Advies implementatie kerndoelen uit 2024

De Universiteit Twente voerde een overzichtsstudie uit om te leren van aanpakken uit andere landen (Nieveen et al., 2022). De vraag die centraal staat is: hoe kan verandering op een effectieve manier vorm krijgen? Curriculumherzieningen in negen landen waarover wetenschappelijke literatuur beschikbaar was, zijn vergeleken. Vervolgens is met experts gesproken over de betekenis van de resultaten voor de Nederlandse situatie. Op basis van het onderzoek komen zes belangrijke thema's naar voren. De thema's zijn hieronder beschreven en aangevuld met inzichten uit enkele andere (voornamelijk) reviewstudies waarvan de bevindingen in hoge mate overeenkomen met de genoemde studie.

1. Werken aan gezamenlijke betekenisverlening

Alle actoren (zoals leraren, schoolleiders, methodemakers, toetsenmakers, etc) begrijpen in het ideale geval *waarom* vernieuwing nodig is en wat precies de *bedoeling of intentie* is achter de nieuwe doelen en hebben daar gezamenlijke beelden bij. Dit voorkomt dat onderdelen van de vernieuwing geheel verschillend worden geïnterpreteerd of dat ten onrechte wordt gedacht 'dat men het al doet'. Voor gezamenlijke betekenisverlening zou voortdurend aandacht moeten zijn. Dat betekent in ieder geval iets voor de beleidsvorming, communicatie en het stimuleren van netwerkactiviteiten.

Al in de ontwikkelfase (beleidsvorming) zijn de volgende punten hierbij van belang: ontwikkelen vanuit een heldere noodzaak/urgentie, gezamenlijke visie en betrokken stakeholders (Gouëdard et al., 2020). Ten aanzien van de communicatie naar het veld gaat het hierbij in ieder geval om: communicatie over de intentie, helderheid over wat nieuw is, een heldere website en gedeelde tijdlijn (Gouëdard et al., 2020). Daarnaast zijn netwerkactiviteiten van belang, dit betreft: dialoogsessies met diverse stakeholders binnen en buiten de school, curriculumontwikkeling op school via netwerken, zoals professionele leergemeenschappen in de school (Gouëdard et al., 2020) of bovenschoolse netwerken waarbij leraren met elkaar praktijken uitwisselen en *research informed* ontwikkelen (Priestley et al., 2015). Actoren tussen landelijk niveau en de scholen kunnen een belangrijke rol spelen bij het helpen 'vertalen' van landelijk beleid naar de eigen context (Priestley et al., 2021).

2. Professionele ontwikkeling gericht op veranderingen in de klas

Professionalisering van leraren is van groot belang (Cong-Lem, 2021; Fullan, 2016; Gouëdard et al., 2020) en kan verschillende vormen hebben. Curriculumontwikkeling in DOTs (docentontwikkelteams) bijvoorbeeld, kan tegelijkertijd tot professionalisering én implementatie van nieuw curriculum leiden (Voogt et al., 2016). Gepleit wordt onder andere voor gezamenlijke professionalisering en gezamenlijke ontwikkeltijd voor leraren (Cijvat & Snoek, 2023).

Ondersteuning via materialen speelt hierbij een rol, zoals via lesmethodes, handreikingen en voorbeelden. Door het ontwikkelen van educatieve curriculummaterialen wordt de intentie van de vernieuwing voor leraren expliciet en stimuleren de materialen het leren van leraren (Sol, 2022). Overigens moet landelijk ook geen overdosis aan ondersteunend materiaal worden aangeboden (Humes & Priestley, 2021), maar idealiter enkele voorbeelden van hoge kwaliteit.

3. Professionele ontwikkeling gericht op curriculair leiderschap

Schoolleiders en teamleiders maken curriculumontwikkeling tot onderdeel van de schoolcultuur. Dit betekent onder andere: het faciliteren van visievorming en betekenisverlening, curriculaire samenhang vormgeven en tijd en middelen ter beschikking stellen. Deze (in)formele leiders dienen gericht te sturen op het ontwikkelproces, dit proces ook te monitoren, en betrokken leraren te versterken en ondersteunen (Krijgsman et al., 2022). Professionele ontwikkeling van deze 'curriculaire leiders' is noodzakelijk.

Bijlage 3

4. Samenhang en afstemming binnen het hele onderwijssysteem

Afstemming tussen onderdelen van het curriculum (bijvoorbeeld doelen en toetsing) en tussen lagen van het systeem, zoals tussen school en klas, is van cruciaal belang. Vooral de sturende werking van toetsing beïnvloedt het curriculum als deze niet afgestemd is (Onderwijsraad, 2022). Er gaat immers vaak meer onderwijstijd naar curriculumonderdelen die landelijk getoetst worden, waardoor andere onderdelen van het curriculum onder druk komen te staan. Mismatches tussen onderdelen van het curriculum (maar ook bijvoorbeeld in de opbouw van een leerlijn of tussen curriculum en opleiding van leraren) dienen dus voorkomen te worden. Oftewel, hanteer een systemische aanpak (Gouëdard et al., 2020).

5. Verschillen erkennen en zichtbaar maken

Er bestaan grote verschillen tussen scholen in visie, schoolcultuur, doelgroep, context en wat nodig is om succesvol te vernieuwen. Dat vraagt om gedifferentieerde ondersteuning en monitoren van mogelijk onvoorziene effecten van toekenning van middelen. Gouëdard et al., (2020) pleiten in ieder geval voor lange termijnvisie ten aanzien van toekenning van middelen.

6. Een cyclische aanpak

Curriculumvernieuwing is een cyclisch, evoluerend proces dat tijd kost (Van den Akker, 2018). Volgens Hooge (2023) vragen vernieuwingen in het onderwijs wel 10 tot 15 jaar. Implementeren is een proces waarin actoren gaandeweg ontdekken hoe doelen in een specifieke context benut kunnen worden. Verduurzamen van een vernieuwing is dus ook het systematisch evalueren en bijstellen van het (school)beleid (März et al., 2017). Ook op landelijk niveau moet cyclisch gedacht worden over ontwikkeling en bijstelling van het curriculum (Gouëdard et al., 2020).

2025, SLO Amersfoort

Als landelijk kenniscentrum leerplanontwikkeling richt SLO zich op de ontwikkeling van het curriculum in het primair, speciaal en voortgezet onderwijs in Nederland. We werken met het onderwijsveld aan de doelen, kaders en instrumenten waarmee scholen hun opdracht vanuit een eigen visie kunnen vervullen.

We brengen praktijk, beleid, maatschappelijke ontwikkelingen en onderzoek samen en stellen onze expertise beschikbaar aan onderwijs en overheid, bijvoorbeeld in de vorm van leerplannen, tools, voorbeeldlesmaterialen, conferenties en rapporten.

Postadres

Postbus 502
3800 AM Amersfoort

T (033) 4840 840

W www.slo.nl

E info@slo.nl

Bezoekadres

Stationsplein 1
3818 LE Amersfoort

Postadres

Postbus 502
3800 AM Amersfoort

T +31 (0)33 484 08 40

E info@slo.nl

W www.slo.nl

[company/slo](https://www.linkedin.com/company/slo)

[SLO_nl](https://twitter.com/SLO_nl)